

УДК 378.147

Ольга Осаульчик,
викладач кафедри української та іноземних мов
Вінницького державного аграрного університету

СИСТЕМА КРИТЕРІЇВ ОЦІНКИ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті представлена система критеріїв оцінки творчого потенціалу студентів, яка охоплює як критерії, що орієнтовані на результат сформованості творчого потенціалу, так і критерії, що характеризують особистісні зміни в процесі формування творчого потенціалу. Особливу увагу було приділено гуманістичним тенденціям сучасного освітнього процесу: віра в творчі сили кожної особистості та впровадження індивідуального особистісно-діяльного підходу у вищих навчальних закладах, що відбилося у переважанні критеріїв групи особистісних змін і зростання. Окрім того, були відзначені особливості студентського віку стосовно творчої діяльності (суб'єктивна новизна і користь), що було відображено в представленій системі.

Ключові слова: система критеріїв, творчий потенціал, студенти вищої школи.

В статье представлена система критериев оценивания творческого потенциала студентов, которая содержит как критерии ориентированные на результат сформированного творческого потенциала, так и критерии характеризующие личностные изменения в процессе формирования творческого потенциала. Особое внимание получили гуманистические тенденции современного образовательного процесса: вера в творческие силы каждой личности и внедрение индивидуального личностно-деятельного подхода в высших учебных заведениях, что нашло свое отражение в преобладании критериев группы личностных изменений и роста. Кроме того, были определены особенности студенческого возраста в творческой деятельности (субъективная новизна и польза), что было отобразено в представленной системе.

Ключевые слова: система критериев, творческий потенциал, студенты высшей школы.

In the article the system of criteria for evaluation the students' creative potential is represented, including both: criteria for the result of creative potential formation, as well as criteria to characterize personal changes in the process of creative potential formation. Special attention was paid to the humanistic tendencies of the modern education: belief in creative potential of

every personality and introduction of personal activity-approach in higher educational establishments; that was presented by prevailing the criteria of personal changes and growth. Besides, the peculiarities of students' age in creative activity (subjective novelty and advantage) were defined; that was also presented in the given system.

Key words: *system of criterias, creative potential, students of high school.*

Епоха інформаційного суспільства вимагає нового покоління творчих особистостей, здатних нестандартно мислити, евристично підходити до вирішення різнопланових завдань, гнучко оволодівати новими методами і прийомами в професійному становленні. Говорячи про новітній період інформатики і технології, Т. Дебердєєва вказує, що нове суспільство потребує не мільйони ідентичних товарів і послуг, а натомість індивідуальні продукти споживання і послуги [2, с. 4]. З огляду на це, гостро постає потреба у вихованні саме творчо-орієнтованих особистостей. В означеному контексті особлива роль відводиться вищим навчальним закладам, які покликані допомогти розкрити творчий потенціал майбутнього фахівця високого рівня та всіляко сприяти його розвитку. Педагоги і психологи-гуманісти, зокрема В. Моляко, рішуче стверджують, що кожна людина має творчий потенціал або ж «...потенційно здатна до творчості. Інша річ – у яких масштабах, у якому обсязі, на яких часових дистанціях, в яких сферах тощо – це вже потребує окремих уточнень у кожному конкретному випадку» [5, с. 14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій з питань формування творчого потенціалу свідчить про актуальність даної проблеми та її недостатню розробленість стосовно впровадження у вищих навчальних закладах. Зокрема, широковживаність і багатоаспектність самого поняття «творчість» обумовлює різні підходи у виділенні структурних компонентів творчого потенціалу, а відтак немає єдиної загальноприйнятої системи критеріїв оцінювання творчого потенціалу, яка має стати орієнтиром у формуванні творчого потенціалу студентів. Так, проблематикою формування творчого потенціалу, визначенням його структурних компонентів, виокремленням критеріїв та рівнів сформованості займалися В. Моляко, Г. Пустовіт, Я. Крушельницька, О. Прокопенко, Р. Швай, Я. Пономарьов, С. Хмельковська, В. Луценко, В. Лихвар, І. Львова, Л. Овсянецька, Дж. Гілфорд, К. Тейлор, Е. Торранс та інші зарубіжні і вітчизняні дослідники.

Отож, метою даної статті вважаємо представлення системи критеріїв для формування і оцінювання творчого потенціалу студентів. Як завдання, вважаємо необхідним відзначення особливостей студентського віку стосовно творчої діяльності (суб'єктивна новизна і користь), що було відображено в представленій системі.

Особливе завдання вбачаємо у виділенні критеріїв, які уособлюють

особистісні зміни в процесі формування творчого потенціалу.

В якості вихідного фактора накопичення та реалізації творчого потенціалу важливе місце посідає мотиваційна сфера діяльності особистості. Будь-яка діяльність, зокрема творча, складається із трьох етапів: мотиваційного, цільового та виконавчого. Кожний окремо взятий акт діяльності уособлює єдність всіх трьох сторін: він розпочинається мотивом і планом, а завершується результатом, досягненням визначеної на початку цілі; між мотивом і результатом існує динамічна система конкретних дій та операцій, спрямованих на це досягнення.

Механізм породження мотивації, на думку психологів, – це глибоко інтимний, індивідуальний і безпосередньо некерований процес, проте піддається опосередкованому регулюванню. Під час навчально-виховного процесу викладач може певним чином впливати на мотиваційну сферу студента. Аналізуючи мотиваційну сферу студентів вузів, дослідники дійшли висновку, що особливе значення для ефективності навчальної діяльності має актуалізація таких потреб: пізнавальної, комунікативної, творчої, а також потреби в досягненнях. Слід зауважити, що найбільший вплив має пізнавальна потреба в поєднанні з творчою. Отже, мотиваційний аспект є важливим елементом творчої діяльності та виступає її першочерговим критерієм. У свою чергу, оскільки творча діяльність є проявом творчого потенціалу особистості, **мотивація** повинна бути основоположним критерієм сформованості творчого потенціалу.

В означеному контексті В. Лихвар зауважував, що переважна більшість дослідників творчості намагалися визначити її специфіку у рамках діяльнісного підходу, виділяючи найважливіші емпіричні показники творчої діяльності, які стосуються змісту, рівнів, наслідків тощо. Найчастіше, як найважливіші показники творчості, розглядалися результативність діяльності, новизна та соціальна значимість цих результатів [3, с. 14]. Традиційними основними критеріями оцінки творчого потенціалу вважаються **новизна** та **значущість предметних результатів** творчої діяльності.

Говорячи про творчий потенціал, ми маємо справу як з потенційними або пасивними здібностями людини до певної діяльності, так і з актуальними здібностями, які вже виявилися в процесі виконання відповідної діяльності. Тому недостатньо розглядати творчий потенціал лише з погляду результативності діяльності, у якій він реалізується. Якщо дивитися на нього з позиції його розвитку, процесуально, як на сукупність можливостей, що постійно змінюються, то негайно виникає потреба розширити критерії оцінки творчого потенціалу і вимірювати його не тільки новизною і значущістю предметних результатів творчої діяльності, а й тими змінами особистісної структури суб'єкта творчості, які внаслідок самовдосконалення і самореалізації особистості призводять до змін у характері і змісті її життєвих проявів [8, с. 7].

Наразі педагоги і психологи гуманістичного напрямку розглядають творчість як цінність, яка надає людському життю певний сенс, і, водночас, є шляхом до досягнення певного психічного здоров'я, що відбувається завдяки самореалізації. Тому матеріальні вироби творчості, хоча і є важливими в процесі суспільного примноження, мають другорядне значення. Істотними ж вважаються переживання людини в творчому процесі і безпосередній розвиток людської індивідуальності [10, с. 47]. З огляду на вищезазначене, можемо констатувати, що творчий потенціал доцільно розглядати з двох позицій: 1) як результат діяльності особистості (сформованість творчого потенціалу) і 2) як процес особистісних змін (формування творчого потенціалу). Обидва підходи тісно взаємопов'язані і взаємозалежні, оскільки формування творчого потенціалу є по суті процесом безперервним, отже, ми можемо аналізувати творчий потенціал як результат лише в процесі його формування на певних етапах.

Відповідно, критерії оцінки сформованості творчого потенціалу доцільно, на нашу думку, розбити на дві групи: 1) критерії, що орієнтовані на результат сформованості творчого потенціалу; 2) критерії, що характеризують особистісні зміни в процесі формування творчого потенціалу.

Згідно такого розподілу, критерії новизни і значущості творчих результатів відповідають першій групі, в той час як мотивація є критерієм другої групи. У визначенні інших критеріїв оцінки творчого потенціалу через широковживаність і багатоаспектність цього поняття є певний різнобій.

Так, в дослідженні С. Хмельковської ми зустрічаємо наступні критерії і показники творчого потенціалу особистості: творчі здібності (комунікативні, дослідницькі, дидактичні, рефлексійні); творчі якості (цілеспрямованість, наполегливість, ініціативність, здатність до міжособистісного спілкування, фантазія); особливості психіки (пам'ять, увага, творча уява, легкість асоціювання); мотивація (позитивне уявлення про себе, творчий інтерес, допитливість, потяг до нової інформації, до нестандартних дій) [9, с. 12].

У науковому дослідженні В. Луценка базовими є такі критерії сформованості творчого потенціалу: почуття новизни; критичність мислення; здатність до перетворення структури об'єкта діяльності; спрямованість на творчість. На наш погляд, критерії творчого потенціалу відображені у різних підходах до визначення цього поняття. Так, Е. Торранс у своєму дослідженні створив класифікацію визначень творчого потенціалу [11]. Підсумовуючи здобуток Е. Торранса та беручи до уваги інші визначення і підходи у розгляді категорії «творчий потенціал», ми простежуємо певні особливості цього поняття:

1) розуміння творчого потенціалу, де саме **новизна** є основним мірилом і критерієм. Проте, різні автори до поняття «новизна» підходять

по-різному: новизна в якості нового для самого творця і новизна як нове для суспільства.

2) Визначення, в яких основним фактором творчості та творчого потенціалу виступає **нонконформність**. Конформність же у свою чергу уособлює схильність людини підкорятися правилам і законам певних груп людей.

3) Визначення, в яких основним критерієм всього творчого виступає сформоване якісне **мислення**. В означеному контексті науковці виділяють чотири етапи творчого процесу: підготовка, інкубація, осягнення, перегляд.

4) Визначення, в яких основним критерієм виступають **розумові здібності** людини. На думку Дж. Гілфорда саме розумові здібності забезпечують творчі досягнення в процесі діяльності. За Дж. Гілфордом породження нової, оригінальної, незвичайної і навіть унікальної інформації відбувається на основі старих, добре відомих знань [1, с. 17].

5) Сучасні бачення творчого потенціалу, критерієм і мірилом якої є **здатність до саморозвитку та самореалізації** (самостійність). Так, В. Моляко визначає творчий потенціал як інтегративну властивість особистості, що характеризує міру можливостей здійснювати творчу діяльність, готовність та здатність до творчої самореалізації та саморозвитку [6, с. 7]. В. Лихвар зазначає, що передумовою саморозвитку людини, самореалізації, самодіяльності, вільних дій і вчинків виступають внутрішні фактори особистості – її психологічні і духовні ресурси [3].

6) Трагування творчого потенціалу з позиції його **позитивної цінності і користі для суспільства** (значущість творчих результатів). Цей сучасний підхід бачення творчого потенціалу пов'язаний з виокремленням конструктивної і деструктивної творчості, коли суб'єктивні можливості людини повинні узгоджуватися із зовнішніми (соціальними) умовами.

7) Визначення, в якому потужним фактором і критерієм творчого потенціалу виступає **особистісна** активність або життєва **позиція** особистості. Цей фактор визначає особистість як унікальну цілісну систему, яка володіє потенціалом безперервного саморозвитку та самореалізації. Гуманістичний підхід пропонує досить оригінальне і збалансоване розуміння творчого потенціалу, в основі якого покладено положення про універсальність творчості та її доступність для кожного. В. Моляко вважає що кожна людина «...потенційно здатна до творчості. Інша річ – у яких масштабах, у якому обсязі, на яких часових дистанціях, в яких сферах тощо – це вже потребує окремих уточнень у кожному конкретному випадку» [5, с. 14]. Тобто, актуальний стан творчого потенціалу залежить від внутрішніх зусиль людини спрямованої на культивування і зосередження у собі творчих сил [7, с. 143].

8) Визначення, де основним критерієм творчого потенціалу виступає **креативність**. Так, наприклад, Дж. Гілфорд [1, с. 94], у структурі творчого потенціалу центральною складовою визначив креативність –

здатність до творчості. Креативність як властивість особистості виявляється у тенденції до вирішення проблем по-новому, новими засобами, методами. Тобто, креативність є виявом максимальної концентрації творчого потенціалу задля винайдення людиною нетипового для себе засобу чи методу вирішення поставленої проблеми.

Цілком доцільно, на нашу думку, вважати означені критерії провідними одиницями у формуванні творчого потенціалу. За визначеними нами двома групами вони будуть співвідноситись таким чином:

Таблиця 1

Критерії творчого потенціалу

1 група: критерії, що орієнтовані на результат сформованості творчого потенціалу	2 група: критерії, що характеризують особистісні зміни в процесі формування творчого потенціалу
1) Новизна 2) Розумові здібності 3) Суспільна значущість 4) Креативність	1) Нонконформізм 2) Мислення 3) Мотивація 4) Самостійність 5) Особистісна позиція 6) Комунікативність 7) Критерій суб'єктивної значущості

Отже, за таблицею більшу кількість складають критерії, які характеризують особистісні зміни в процесі формування творчого потенціалу, що є цілком закономірним явищем в межах гуманістичного підходу. Гуманістична концепція передбачає індивідуальну творчість кожної особистості, при чому, окремо в означеному контексті слід розглядати творчість молоді (студентів), яка значною мірою відрізняється від творчості дорослих людей. Р. Швай зауважує, що творчість молодої людини є суб'єктивною; у суб'єктивному значенні ефектом та результатом творчості є предмети (продукти, відкриття, поведінка), щось нове і корисне для самої молодої людини. Дослідник відзначає, що не обов'язково вирішення проблеми має відбуватися у найкращий чи найбільш досконалий спосіб, однак воно має бути «іншим», новим і корисним для самого студента. З цієї позиції творчість молодої людини доцільно розглядати і оцінювати, застосовуючи критерій оригінальності і корисності стосовно кожної окремої особистості, а не у співвідношенні до ширших, об'єктивних норм, які застосовуються до творчості дорослих [10, с. 49]. Таким чином, представлені нами групи критеріїв оцінки творчого потенціалу слушним було доповнити «критерієм суб'єктивної значущості», який є надзвичайно важливим у формуванні творчого потенціалу студентів.

Таким чином, нами було здійснене групування і систематизація критеріїв розвитку і сформованості творчого потенціалу студентів. Особливу увагу ми приділили критеріям, які відповідають психологічним змінам і особистісному зростанню тих, хто навчається. Перспективи подальших розвідок вбачаємо в доповненні, уточненні запропонованої системи, а також розробленні відповідних груп показників, які б найоптимальніше враховували індивідуальність молодшої людини – студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гилфорд Дж. Три сторони інтелекту // Психологія мышлення. – М. : Прогрес, 1965.
2. Дебердеева Т. Новые ценности образования в условиях информационного общества // Инновации в образовании. – 2005.– № 3. – С. 5–13.
3. Лихвар В. Розвиток художньо-творчого потенціалу молодших школярів у процесі образотворчої діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07. – Херсон, 2003. – 22 с.
4. Луценко В. Критерії та рівні сформованості творчої активності майбутніх учителів музики [Електронний ресурс] : стаття (Онлайн бібліотека підручників) – Житомирський державний університет імені Івана Франка. – Режим доступу : [http://studentam.net.ua.\(studentam.net.ua/content/view/7358/97/\)](http://studentam.net.ua.(studentam.net.ua/content/view/7358/97/)) – Назва з титул. Екрану.
5. Моляко В. Здібності, творчість, обдарованість : теорія, методика, результати досліджень / В. О. Моляко, О. Л. Музика. – Житомир : Рута, 2006. – 320 с.
6. Моляко В. Психологічна теорія творчості / В. Моляко // Обдарована дитина. – 2004. – № 6.– С. 2–9.
7. Овсянецька Л. Творчий потенціал людини: соціально-психологічна парадигма / Л. Овсянецька // Соціальна психологія. – 2004. – № 2. – С. 140–145.
8. Прокопенко О. Екологізація інноваційної діяльності: мотиваційний підхід : монографія / О. В. Прокопенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 392 с.
9. Хмельковська С. Формування творчого потенціалу майбутніх учителів іноземних мов у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / С. Хмельковська. – Одеса, 2005. – 20 с.
10. Швай Р. Гуманістичні теорії творчості / Р. Швай // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2008. – № 4. – С. 47–50.
11. Torrance E. Education and Creative Potential / E. P. Torrance. – Minneapolis : University of Minnesota Press, 1963. – 167 p.